

Lita Lundquist: *Oversættelse. Problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv.* Gylling: Samfundslitteratur, 1997 (2. udg.)

Formålet med denne bog er, ifølge forfatteren, at kombinere oversættelsesteori og oversættelsespraksis ved hjælp af tekstlingvistik. Tekstlingvistikken bruges til at finde frem til de nøglepunkter, hvor forfatteren erfaringsmæssigt ved, at oversættelsesproblemerne og -fejlene findes. Tilgangen er endvidere pragmatisk, idet et ord ikke anses for at have en betydning, men derimod en række betydningspotentialer, der vil realiseres ved forskellige kontekster. I overensstemmelse hermed indeholder bogen ingen konkrete forslag og opskrifter på oversættelse, men blot strategier, der vil kunne anvendes i de forskellige kontekster. Yderligere skal bogen ses som et inventar over oversættelsesterminologi og synspunkter, der kan bidrage til, at oversættelseskomentarer bliver bedre funderet.

Nogen egentlig målgruppe angives ikke og da bogens titel jo er forholdsvist bred, ville det have været nyttigt med en angivelse af målgruppen i forordet. Især da det ved gennemlæsning ret hurtigt står klart, at der er tale om en meget grundlæggende lærebog i oversættelsesproblemer og -strategier. Når det er sagt bør retfærdigvis også nævnes, at der bogen igennem er udvist beundringsværdig stor konsekvens og respekt for den implicite målgruppe.

Bogen er en let revideret udgave af førsteudgaven fra 1994. Den væsentligste ændring består i tilføjesen af et alfabetisk indeks over de vigtigste tekstlingvistiske, pragmatiske og oversættelsesteoretiske begreber. En tilføjelse, som er meget værdifuld og som bevirker, at bogen bliver endnu mere brugervenlig¹.

Værket består af tre dele:

- Kapitel I: Oversættelsesenhederne
- Kapitel II: Oversættelsesprocessen og dens tre faser
- Kapitel III: Oversættelsesstrategierne

samt ovennævnte indeks over relevant lingvistisk terminologi.

Kapitel I argumenterer mod oversættelsens traditionelle udgangspunkt, nemlig **ordet** som den gængse oversættelsesenhed. Der opstilles i stedet 10 forskellige (og meget relevante) oversættelsesenheder, der bør tages i betragtning: En **tekst** (1) skal opfattes som en helhed med et budskab, og kildetekstsituationen skal sammenholdes med måltekstsituationen. **Sætningen** (2) skal undertiden

¹ Værket udmærker sig yderligere ved et væld af relevante litteraturhenvisninger.

anskues som et konventionaliseret udtryk og ikke som de enkeltord den er sammensat af. **Konnektorer**, **anaforer** og **argumentative markører** (3) kæder teksten sammen, og især for sidstnævntes vedkommende peger de på den argumentative retning, i hvilken forfatteren ønsker at føre sine læsere. Udtryk med samme sandhedsværdi kan have vidt forskellige argumentative retninger. Også **Inferenser** (4) spiller en væsentlig rolle. Ikke al sammenhæng er eksplicit markeret i teksten ved sproglige udtryk. Afsenderen af kildeteksten kan forvente en vis baggrundsviden, som ikke nødvendigvis er til stede hos målttekstens modtagere. **Ledstillingen** (5) og dermed sætningens/tekstens **informationsstruktur** kan ikke nødvendigvis overføres direkte til målsproget med tilsvarende effekt. **Deiksis** og **ekstratekstuelle referencer** (6) er forankret i en bestemt kontekst og må ofte ekspliciteres i forbindelse med oversættelse. **Faste semantiske forbindelser** og **kollokationer** (7) kan naturligvis ikke oversættes ord for ord. Det samme gælder i høj grad idiomatiske udtryk, der har en **overført metaforisk betydning** (8). **Ordet** (9) der som udgangspunkt anses for at være uheldigt som oversættelsesenhed tages lidt til nåde igen, da det især i forbindelse med termer og betegnelser for afgrænsede størrelser kan være relevant at betragte som en sådan. Der gøres dog opmærksom på, at sprogene ikke opdeler verden ens, hvilket kan bevirke, at selv en term eller et fast afgrænset udtryk ikke har en ækvivalent størrelse på ordplan på et pågældende målsprog. Slutteligt nævnes **semerne** (10) som væsentlige oversættelsesenheder. Oversætteren må være opmærksom på tekstisotopier og sørge for at målttekstens leksikalske valg bevarer disse isotopier og dermed tekstens "røde tråd". Dette illustreres med et eksempel på en tekst, der indeholder medlemmer af de konkrete semantiske felter "familie" og "kunstner". Sådanne meget konkrete isotopier er sjældent et problem for oversætteren, men der kunne måske være brugt lidt plads på at beskrive tilstedeværelsen af mere abstrakte isotopier, som i deres fortolkning er stærkt kontekstafhængige, og hvor der ofte spilles på mere perifere betydningspotentialer og overført betydning. Sådanne isotopier har omtrent samme funktion som de argumentative markører og er derfor overordentlig væsentlige, hvis kildetekstens værdiladning ønskes overført til måltteksten².

Formålet med kapitel I som helhed er således ikke blot at kritisere **ordet** som udgangspunkt, men at opstille alternativer. Man oplever ofte på handelshøjskolerne en stor termfiksering, hvilket naturligvis udspringer af, at terminologi, især for fagsprogenes vedkommende, er et krævende område for oversætteren. Men en oversættelse med nok så korrekte termer, men som iøvrigt ikke respekterer de resterende 9 oversættelsesenheder må som tekst klart be-

² Se Korning Zethsen, Karen: *Expressivity in Technical Texts - from a Translation Theoretical Perspective*. Handelshøjskolen i Århus, 1997, p. 124 ff.

tegnes som mislykket. Forfatteren viser læseren enkelt og letforståeligt, hvorfor det er så vigtigt at inddrage tekstlingvistik i oversættelsesteori og -praksis og kapitel I klargør derfor helt naturligt læseren til kapitel II hvor tekstlingvistikken defineres nærmere.

Kapitel I bærer præg af mange gode konkrete eksempler, der i høj grad letter forståelsen. De lingvistiske fagtermer er klart og enkelt forklaret, og det er de rette, der er valgt ud (hvilket iøvrigt gælder for bogen som helhed).

Kapitel II beskriver oversættelsens tre faser; analysen af originalteksten, overførslen og revisionen. Ifølge forfatteren er det i fase I, **analysen af originalteksten**, altafgørende, at oversætteren forstår det emne teksten handler om, emnets tilhørsforhold i en større emnekreds, forfatterens holdning til emnet, intention med teksten og dennes argumentative retning, stilniveau og sammenhæng. For at være i stand til dette må tekstlingvistik og pragmatik bringes i anvendelse. Tekstlingvistik defineres som den del af lingvistikken der fokuserer på de sproglige fænomener, der gør, at en række på hinanden følgende sætninger opfattes som en sammenhængende tekst og det påpeges, at tekstens sammenhæng viser sig på det sproglige og det logiske plan, men også i høj grad ved hjælp af inferenser, hvilket fører os over i pragmatikken, der defineres som den del af lingvistikken, der inddrager konteksten (den lingvistiske såvel som den situationelle) i beskrivelsen af sprog og sprogbrug. En forståelse af tekstsammenhængen og teksten i kontekst anses således for altafgørende for analysen af originalteksten. Forfatteren illustrerer med en tekstanalyse, der fremhæver tekstlingvistiske og pragmatiske træk i teksten.

Fase II, **overførslen**, skal baseres på dels en overordnet global oversættelsesstrategi, dels på en række lokale strategier. Ved fastlæggelsen af en global oversættelsesstrategi skal oversætteren, under skyldig hensyntagen til den nye kommunikationssituation og i særdelseshed målgruppen, beslutte hvor tæt oversættelsen skal lægge sig op ad originalen. Forfatteren pointerer fornuftigt nok (og i overensstemmelse med nyere oversættelsesteori, se fx. Snell-Hornby 1988:26-37³) at man i stedet for at tænke i de traditionelle dikotomier som bundet og fri oversættelse burde tænke i **grader** af bundethed -frihed.

Forfatteren nævner at nyere oversættelsesteori skelner mellem, hvad man kunne kalde **imitativ** og **funktionel** oversættelse. Imitativ oversættelse er den, der er bundet af originalteksten og funktionel oversættelse af den nye målgruppe og situation. Igen pointeres det, at man ofte bør tale om grader af imitativ/funktionel oversættelse. Afsnittet illustrerer på glimrende vis, hvor svært det er at opstille regler om fastlæggelse af en overordnet oversættelsesstrategi.

³ Snell-Hornby, Mary: *Translation Studies - an Integrated Approach*. John Benjamins Publishing Company, 1988.

Som eksempel på de to globale strategier gengiver forfatteren to oversættelser af samme tekst (pp. 33-35), angiveligt med brug af forskellige strategier. Det fremstår imidlertid ikke så klart - i hvert fald ikke når man sammenligner med kvaliteten af bogens andre eksempler - hvad der er hvad (man skal temmelig langt ned i oversættelsen før det åbenbares), og eksemplet kunne nok have været mere velvalgt.

Der gives yderligere et eksempel på en global oversættelsesstrategi, nemlig fra det danske Bibelselskab (p. 35). Den overordnede strategi er både funktionel og imitativ, og det kan ifølge forfatteren synes vanskeligt at forene i én og samme oversættelse - eksemplet illustrerer problemet i en nøddeskal, nemlig, som forfatteren selv har påpeget, at der ofte nødvendigvis må være tale om en sammenblanding på forskellige niveauer, hvis vi skal opnå en vellykket oversættelse.

Hvad angår lokale oversættelsesstrategier - valg af konkrete udtryk på målsproget - gennemgås syv strategier (efter Vinay og Darbelnet, 1977):

Lån

Oversættelseslån (man låner konstruktionen, syntagmet, men oversætter hvert ord)

Ordret oversættelse

Ordklasseskift

Under obligatoriske ordklasseskift er eksemplerne mindre heldige. De franske syntagmer “avant son arrivée” og “pendant son enfance” skifter nok stilleje ved brug af de danske nominaliserede udtryk “ankomst/hjemkomst” og “barndom”, men at mene, at ordklasseskift i disse tilfælde er “obligatorisk, fordi målsproget ikke har samme konstruktion som udgangssproget” (p. 39) er nok at drive det lidt vidt. Især da syntagmet “avant son départ” nævnes under fakultative ordklasseskift der “kan foretages hvis f.eks. en direkte oversættelse er i konkurrence med en anden og hyppigere, mere mundret konstruktion (p. 40).

Synsvinkelskift

Ækvivalens

Tilpasning

Disse syv lokale strategier kan ifølge forfatteren ikke alene bruges til oversættelse, men også til oversættelseskritik og bevirker, at man helt konkret kan sætte ord på, hvad man mener, der er gået galt. Dette er en god anbefaling, da de studerende ofte har problemer med at formulere deres oversættelseskritik og begrunde egne lokale strategier.

Hvad angår fase III, **revisioen**, understreger forfatteren, at det først og fremmest er vigtigt, at teksten kan stå alene og fungere i den nye kommunikations-situation. Der opsummeres på glimrende vis, hvad oversætteren skal sikre sig:

“Den oversatte tekst skal være sammenhængende - i sit indhold, i sin argumentative retning og i sin holdning og intention. Oversætteren skal checke at formuleringerne i den oversatte tekst er i overensstemmelse med målsprogets retskrivning, grammatiske regler, idiomatik og sprogbrugskonventioner” (s. 42)

Sidst men ikke mindst skal man sikre, at de lokale oversættelsesvalg respekterer den globale oversættelsesstrategi, man har fastlagt ved hjælp af kilde-tekstanalyse (**og måltestens funktion, fristes man til at tilføje**). Alt i alt et godt kapitel selv om eksemplerne måske var knap så gode som i kapitel I. Yderligere skaber det en del forvirring, at fodnotenummereringen fra p. 30 til p. 54 ikke passer med henvisningerne.

I kapitel III “Oversættelsesstrategier” opstilles generelle oversættelsesstrategier (og som nævnt i indledningen er der på ingen måde tale om **regler**) for hver af de 10 oversættelsesenheder, der blev introduceret i kapitel I. Kapitel III byder på en yderst relevant og særdeles nyttig gennemgang af strategier på mikroplanet, og de mange valgte eksempler letter atter forståelsen og gør, at det aldrig bliver kedeligt.

Under oversættelsenhed 1. “teksten” gennemgås Reiss’ teksttypologi med tilhørende oversættelsesstrategier. Forfatteren understreger, at typologien er meget grovkornet og kun kan bruges på et helt overordnet plan, samt at en tekst kan indeholde forskellige tekstafsnit, der hver især er domineret af forskellige funktioner. Spørgsmålet er så, hvilken værdi forfatteren egentlig tilskriver Reiss’ typologi, og ikke det havde været hensigtsmæssigt helt at udelade gennemgangen. Bühler/Jakobsons sprogfunktioner er særdeles nyttige begreber i forbindelse med tekstanalyse, men som basis for fastlæggelsen af en global oversættelsesstrategi - i henhold til dominerende funktion - mener jeg ikke de har nogen værdi. De er alt for rigide og ofte decideret misvisende⁴ Det kan være overordentlig svært at fastlægge hvad den dominerende funktion er, og mange ekspressive/direktive elementer er ikke koncentreret i et tekstafsnit men kommer til udtryk såvel implicit som eksplicit gennem hele teksten. Forfatteren argumenterer på p. 31 så glimrende mod skarpt afgrænset kategori-

⁴ Se Korning Zethsen 1997 (op cit): 46-56, der også gengiver noget af den massive kritik Reiss’ oversættelsesrelaterede typologi har været udsat for.

sering i forbindelse med oversættelsesstrategier, så det er lidt uforståeligt, hvorfor Reiss skal bringes ind i billedet⁵.

Under oversættelsesenhed 7. “det sammensatte udtryk” gengives noget overflødigt et opslag af verbet “slå” og dets kollokationer i 5 “røde ordbøger” (for at illustrere hvad en kollokation er). Under oversættelsesenhed 8. “metaforerne” beskrives 4 oversættelsesstrategier i forbindelse med metaforer og disse illustreres med gode eksempler.

Værket slutter med et efterord, hvor målet med bogen opsummeres:

“nemlig at benytte tekstlingvistikken og pragmatikkens begreber til at pege på nogle oversættelsesvanskeligheder, at anbefale nogle strategier, og at give en vis terminologi og systematik til kritik af andres oversættelser.” (p. 101)

Man må sige, at dette mål er blevet opfyldt, og “Oversættelse” kan varmt anbefales som et yderst læservenligt og relevant værk⁶ for de studerende på handelshøjskolerne såvel som for enhver anden, der beskæftiger sig med oversættelse. Der er tale om et niveau, hvor alle kan være med, og man må beundre forfatteren for at holde fast ved bogens grundlæggende karakter og ikke excelere i detaljer, der ville forvirre den formodede målgruppe.

Karen Korning Zethsen

⁵ Forfatteren pointerer eksplicit i forordet, at bogen “ikke har som mål at give en introduktion til forskellige teorier om oversættelse”. Den tilgang til oversættelse som bogen er udtryk for synes dog i mange tilfælde at harmonere så udpræget med skoposteorien, at det måske ville have været nyttigt indledningsvis at introducere denne som en helt overordnet tilgang til oversættelse. Det behøvede ikke at fylde mere end gennemgangen af Reiss’ typologi og udbyttet ville være betydeligt større.

⁶ Der dog fortjener en lidt grundigere korrekturlæsning.